

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.3.9>

УДК 351:35.073.5

О. М. Вівсянник,

*к. держ. упр., докторант кафедри публічного управління та землеустрою,
Класичний приватний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9373-047X>

І. Л. Сазонець,

*д. е. н., професор, професор кафедри туризму та готельно-ресторанного
бізнесу туристичної діяльності,*

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8032-3675>

ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДАХ НА ОСНОВІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

O. Vivsyanuk,

*PhD in Public Administration, Doctoral student of the Department of
Public Administration and Land Management, Classical private university*

I. Sazonets,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Tourist
and Hotel-Restaurant Business, Dnieper Humanities University*

**PREREQUISITES FOR THE STATE CREATION OF BARRIER-FREE
SPACE IN SANATORIUM AND SPA INSTITUTIONS**

Визначено, що курортна справа як соціально-економічний інститут сучасного суспільства не може ігнорувати проблему інвалідності та не вирішувати питань, пов'язаних з інтеграцією та реабілітацією численної категорії населення.

У санаторно-курортній діяльності процес взаємодії з туристом із особливими потребами не може розглядатися лише як «об'єкт економіки», турист повинен розглядатися як особистість із властивими їй специфічними особливостями характеру, поведінки, потребами, які зумовлені наявністю певних обмежень життєдіяльності.

Доведено, що санаторно-курортні заклади України реалізують підходи до створення безбар'єрного простору для людей з обмеженими можливостями. Створення таких підходів узгоджується з принципами охорони здоров'я, які є основою системи охорони здоров'я України. Діяльність санаторно-курортних закладів в Україні є основною складовою лікувально-оздоровчого туризму для людей з обмеженими можливостями. Це визначається необхідністю отримувати лікування, відпочивати, оздоровлюватися для цієї категорії людей у санаторіях певного профілю і в певній місцевості.

It was determined that the resort business as a socio-economic institution of modern society cannot ignore the problem of disability and not solve issues related to the integration and rehabilitation of a large population category. At the same time, in practice, the activities of the tourist business are not fully aimed at attracting tourists with disabilities, thereby isolating them from full participation in life, giving them a special status. Such an understanding presupposes the formation of norms of cultural pluralism in society, ideas of independent life, which will contribute to increasing the opportunities of the tourism industry.

In sanatorium-resort activities, the process of interaction with a tourist with special needs cannot be considered only as an "object of the economy", the tourist should be considered as a person with specific features of character, behavior, and needs that are caused by the presence of certain limitations in life.

It is noted that it is necessary to change the attitude towards persons with various types of life restrictions. It is appropriate to recognize them as equal participants in the tourist business, perhaps if the priority of the person before the individual is declared in each specific case of providing a tourist service. Awareness of the intransitive value, uniqueness and inimitability of the individual, the specifics of the process of meeting his needs is the main principle of the personal-activity approach in communication, which involves special knowledge of the psychology of disability, in particular, knowledge of the typology of the personality of the consumer of tourist services.

It has been proven that sanatorium-resort institutions of Ukraine implement in practice approaches to creating a barrier-free space for people with disabilities. The creation of such approaches is fully consistent with the principles of health care, which are the basis of the entire health care system of Ukraine. The activities of sanatorium-resort facilities in Ukraine are the main component of medical and health tourism for people with disabilities. This is determined by the objective need to receive treatment, rest, and health for this category of people in sanatoriums of a certain profile and in a certain area.

Ключові слова: *формування, безбар'єрний простір, санаторно-курортні заклади, принципи, охорона здоров'я, туризм.*

Keywords: *formation, barrier-free space, sanatorium-resort facilities, principles, health care, tourism.*

Постановка проблеми. Курортна справа як соціально-економічний інститут сучасного суспільства не може ігнорувати проблему інвалідності та не вирішувати питань, пов'язаних з інтеграцією та реабілітацією численної категорії населення. У той же час на практиці діяльність туристичного бізнесу не в повній мірі спрямована на залучення туристів з інвалідністю, тим самим ізолюючи їх від повноправної участі в житті, наділяючи особливим статусом. Подібна практика применшує людську гідність, тоді як туризм може створювати більш сприятливі умови для особистісного зростання цим людям. Таке розуміння передбачає формування у суспільстві норм культурного

плюралізму, ідей незалежного життя, що сприятиме підвищенню можливостей туристичної галузі [1, с. 81].

В умовах зростання кількості інвалідів розробка стратегії розвитку туристичної галузі, спрямованої на забезпечення реальної рівності можливостей надання послуг маломобільним групам населення, постає одним із важливих завдань санаторно-курортного комплексу України. Поява проблем, пов'язаних із ускладненням отримання туристичних послуг може свідчити про певну соціальну дискримінацію людей із проявами обмежень життєдіяльності. Це стосується і інвалідів і хворих людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем формування безбар'єрного простору в санаторно-курортних закладах проводили цілий ряд вчених з різних країн. В своєму досліднні ми спиралися як на напрацювання іноземних фахівців. Так і на праці вітчизняних науковців. Серед іноземних фахівців нами використовувалися праці таких вчених як Lanfant M-F., Darcy Simon, Dimitrios Buhalis, Allan Mamoon[1, 2, 3]. Ці фахівці досліджували методологічні та концептуальні проблеми, які порушує дослідження міжнародного медичного туризму, туристичної активності інвалідів, організації доступного туризму для інвалідів. Нами проаналізовано матеріали вітчизняних науковців Баб'як О.В., Зими І.Я., Сазонець О.М., Обуховської Л.І.[7, 8, 9, 10], які в своїх працях обґрунтовували актуальність поєднання діяльності санаторно-курортних закладів та системи охорони здоров'я в єдине ціле.

Метою дослідження є аналіз процесу формування безбар'єрного простору в санаторно-курортних закладах на основі реалізації принципів охорони здоров'я. Така тема є актуальною в умовах зростання кількості інвалідів в нашій країні за останні два роки та необхідності надання послуг реабілітації цій категорії населення.

Виклад основного матеріалу. Зниження тих чи інших здібностей є притаманним і учасникам процесу лікувально-оздоровчого туризму. Такими особами є люди, що гостро потребують медичної допомоги і дуже часто

обмежені у виборі багатьох інших видів туризму, крім лікувально-оздоровчого на основі перебування у санаторно-курортних закладах України. Перебування цих людей в санаторно-курортних закладах також дуже часто порушує загальноприйняті взаємини у суспільстві та може стати причинами, що породжують особливі потреби при функціонуванні у різних сферах реабілітації. Наприклад серйозні хронічні захворювання органів травлення унеможливають відпочинок в готелях навіть з системою «шведський стіл». Такі пацієнти потребують особливого дієтичного харчування і можуть відвідувати відповідні санаторії, або відпочивати на умовах власного приготування продукції. Можна навести інші приклади хвороб, що обмежують отримання туристичних послуг на загальних засадах і потребують перебування в спеціалізованих санаторіях. Особливі потреби виникають і при отриманні туристичних послуг нарівні з усіма, в умовах туризму для людей похилого віку. Хоча такі люди часто є учасниками процесу лікувально-оздоровчого туризму та постійно відпочивають в санаторно-курортних закладах.

Слід визначити, що ст. 4 Закону України «Про туризм»[4]. Визначає лікувально-оздоровчий туризм, туризм для людей з інвалідністю та туризм для людей похилого віку, як окремі повноцінні види туризму в Україні, які потребують свого розвитку, як і всі інші види туризму.

У туристів з обмеженням життєдіяльності (інваліди, хворі, особи похилого віку) потреби пов'язані з бажанням реалізувати свої права на відпочинок такі самі, як і в інших категорій громадян. Туристи з порушеннями більшою мірою стурбовані, наприклад, чи будуть на шляху проходження туристичної групи туалети з широким проходом дверей, щоб вони змогли проїхати на візку або отримати необхідну медичну допомогу. Туристам із порушенням вуглеводного обміну, не стабільним рівнем цукру (пацієнти з цукровим діабетом), під час подорожі необхідне дієтичне харчування, пацієнтам із нирковою недостатністю може знадобитися процедура гемодіалізу.

Необхідно визначити, що стаття 3 Закону України «Про курорти» гарантує «забезпечення доступності санаторно-курортного лікування для всіх громадян, в першу чергу для осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, учасників бойових дій, громадян, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, дітей, жінок репродуктивного віку, які страждають на гінекологічні захворювання, хворих на туберкульоз та хворих з травмами і захворюваннями спинного мозку та хребта»[5].

Погіршення показників функціонування організму через неможливість задовольнити медичну або фізичну потребу знижує потенційні здібності туриста і створює комплекс негативних причинно-наслідкових відносин щодо споживання туристичних послуг. Порушення здоров'я і пов'язані з цим особливі потреби є атрибутом індивіда і завжди його особистою проблемою, а разом особливою формою перешкод для повноцінної участі у лікувально-оздоровчому туризмі. Усунення або компенсація фізичних обмежень може бути значно нівельованою, якщо в туристичний продукт будуть включені адаптивні компоненти та медико-психологічне забезпечення санаторно-курортної послуги.

В певній мірі на законодавчому рівні це питання вирішує Закон України «Про курорти». В статті 21 цього Закону визначено, що «У разі виникнення у громадян, які прибули на курорт, гострих інфекційних та інших захворювань, а також різкого погіршення здоров'я амбулаторна та стаціонарна медична допомога їм надається закладами охорони здоров'я за місцем розташування курорту в порядку, встановленому законодавством України»[5]. Аналогічні положення ми можемо знайти в полісах страхування, що впроваджено в практику діяльності туристичних компаній, які працюють на міжнародному туристичному ринку. Однак існує багато видів туризму, в яких надання медичного обслуговування для інвалідів, людей похилого віку, людей, що потребують лікування є обмеженим і не може бути повноцінно здійснено.

Розглядаючи принципи охорони здоров'я, які сформульовано в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»[6] доцільно

визначити відповідність цих принципів стандартам та процедурам, які створено для інвалідів, хворих, людей похилого віку в санаторно-курортній сфері. Результати такого аналізу представлено в таблиці 1.

Таблиця 1. Концептуальні підходи до формування безбар'єрного простору санаторно-курортних підприємств [складено автором]

Створення безбар'єрного простору в туризмі	Відповідність напрямів розвитку лікувально-оздоровчого туризму
Принцип визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України;	
Надання медичної допомоги людям з обмеженими можливості є пріоритетним напрямом діяльності суспільства	Розвиток форм і методів лікувально-оздоровчого туризму як складових системи охорони здоров'я з поділенням на медичний та оздоровчий туризм;
Принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина в сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій;	
Поширення системи прав людей з обмеженими можливостями на всю туристичну інфраструктуру	Поширення системи прав пацієнтів з медичної сфери на сферу лікувально-оздоровчого туризму;
Принцип гуманістичної спрямованості, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення;	
Надання можливостей для оздоровлення та відпочинку особам з обмеженими можливості з найбільш вразливих верств населення	Інтернаціоналізація лікувально-оздоровчого туризму, розширення його географії, поширення його інклюзивності та доступності для найбільш вразливих верств населення
Принцип рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної і реабілітаційної допомоги та інших послуг в сфері охорони здоров'я;	
Використання потенціалу лікувально-оздоровчого туризму для людей з обмеженими можливостями	Збереження лікувально-оздоровчого туризму як однієї з форм соціального захисту населення у відповідності до прав окремих категорій громадян;
Принцип відповідності завданням і рівню соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, наукова обґрунтованість, матеріально-технічна і фінансова забезпеченість;	
Відповідність безбар'єрного простору в туризмі кращим світовим інноваційним рішенням	Запровадження останніх досягнень науки та інноваційний розвиток лікувально-оздоровчого туризму, його мультикультурність та високий сервіс

Створення безбар'єрного простору в туризмі	Відповідність напрямів розвитку лікувально-оздоровчого туризму
Принцип орієнтації на сучасні стандарти здоров'я, медичної та реабілітаційної допомоги, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом в сфері охорони здоров'я;	
Використання всього наявного потенціалу національної медичної системи в туризмі для осіб з обмеженими можливостями	Запровадження світових стандартів здоров'я та процедур лікування в закладах медичного туризму, інтернаціоналізація системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів
Принцип попереджувально-профілактичного характеру, комплексного соціального, екологічного, медичного та реабілітаційного підходу до охорони здоров'я;	
Створення оптимальних туристичних програм з метою профілактики та реабілітації захворювань людей з обмеженими можливостями	Використання природно-кліматичного потенціалу територій з метою розробки унікальних систем профілактики та реабілітації захворювань
Принцип багатокладності економіки охорони здоров'я і багатоканальність її фінансування, поєднання державних гарантій з демонополізацією та заохоченням підприємництва і конкуренції;	
Залучення приватних інвесторів в сферу туристичних послуг для людей з обмеженими можливостями та затвердження та реалізація відповідних державних програм	Поєднання в діяльності лікувально-оздоровчого туризму підприємств різних форм власності, різних джерел фінансування на основі дотримання антимонопольного законодавства
Принцип децентралізації державного управління, розвиток самоврядування закладів та самостійності працівників охорони здоров'я на правовій і договірній основі	
Реалізація місцевими громадами ініціативних проектів щодо створення безбар'єрного туризму в санаторно-курортних закладах	трансформація та систем управління санаторно-курортними комплексами, їх передача місцевим громадам із збереженням державного контролю

Труднощі для туристів з інвалідністю при споживанні туристичних послуг часто виражені не лише у фізичних перешкодах, почуттях психологічного обмеження та дискомфорту, переживанні втрати своїх можливостей, а й тягарем того негативного відношення, з яким вони зіштовхуються у своєму найближчому оточенні. Часто існують обмеження ментального характеру з боку оточуючих, із якими проходить взаємодія при споживанні туристичної послуги та яким іноді важко подолати нетолерантне ставлення до інвалідів [2, с. 12].

Висновки. У санаторно-курортній діяльності процес взаємодії з туристом із особливими потребами не може розглядатися лише як «об'єкт економіки», турист повинен розглядатися як особистість із властивими їй специфічними особливостями характеру, поведінки, потребами, які зумовлені наявністю певних обмежень життєдіяльності.

Змінити ставлення до осіб з різними видами обмежень життєдіяльності, визнати їх рівноправними учасниками туристського бізнесу, можливо, якщо буде проголошено пріоритетність особи перед індивідом у кожному конкретному випадку надання туристичної послуги. Усвідомлення неперехідної цінності, унікальності та неповторності особистості, специфіки процесу задоволення його потреб є основним принципом особистісно-діяльнісного підходу у спілкуванні, який передбачає спеціальні знання психології інвалідності, зокрема, знання типології особистості споживача туристичних послуг [3 с. 483].

Санаторно-курортні заклади України реалізують на практиці підходи до створення безбар'єрного простору для людей з обмеженими можливостями. Створення таких підходів повністю узгоджується з принципами охорони здоров'я, які є основою всієї системи охорони здоров'я України. Крім того, діяльність санаторно-курортних закладів в Україні є основною складовою лікувально-оздоровчого туризму для людей з обмеженими можливостями. Це визначається об'єктивною необхідністю отримувати лікування, відпочивати, оздоровлюватися для цієї категорії людей у санаторіях певного профілю і в певній місцевості.

Література

1. Lanfant M-F. Methodological and conceptual issues raised by the study of international tourism : a test for sociology, in *Pearce and Butler*. 1993, № 6. pp, 70-87.

2. Darcy Simon, and Dimitrios Buhalis. Introduction: from disabled tourists to accessible tourism. *Accessible tourism: Concepts and issues*. 2011. № 6 pp. 1-20.
3. Allan Mamoon. Disability tourism: Why do disabled people engaging in tourism activities. *European Journal of Social Sciences*. 2013. № 3. pp. 480-486.
4. Закон України «Про туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.12.2023 р.);
5. Закон України «Про курорти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення 12.12.2023 р.);
6. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення 12.12.2023 р.);
7. Баб'як О.В. Державне управління профілактикою та реабілітацією в умовах трансформації діяльності санаторно-курортних підприємств. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022 р., № 2 (76). С. 25 -29.
8. Сазонець І. Л., Зима І.Я. Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я : монографія. Рівне : Волин. обереги, 2018. 168 с.
9. Сазонець О.М., Ганкіна М.С. Шляхи реалізації соціально-комунікативної функції підприємств міжнародного туризму в практичній діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С. 38 – 42.
10. Зима І.Я., Обуховська Л.І. Механізми забезпечення діяльності комунальних підприємств – закладів охорони здоров'я в умовах децентралізації. Рівне. Волинські обереги, 2020, 168 с.

References

1. Lanfant, M-F. Methodological and conceptual issues raised by the study of international tourism : a test for sociology (1993), “”, Pearce and Butler, vol. 6, pp, 70-87.

2. Simon, D. and Buhalis, D. (2011), "Introduction: from disabled tourists to accessible tourism", *Accessible tourism: Concepts and issues*, vol. 6, pp. 1-20.
3. Mamoon, A. (2013), "Disability tourism: Why do disabled people engaging in tourism activities", *European Journal of Social Sciences*, vol. 3, pp. 480-486.
4. Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On Tourism", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (Accessed 12.12.2023 r.);
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On Resorts", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>. (Accessed 12.12.2023 r.);
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Health Care", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>. (Accessed 12.12.2023 r.);
7. Bab'iak, O.V. (2022), "State management of prevention and rehabilitation in conditions of transformation of activities of sanatorium-resort enterprises", *Derzhava ta rehiony. Serii: Publichne upravlinnia i administruvannia*, vol. 2 (76), pp. 25-29.
8. Sazonets', I.L. and Zyma, I.Ya. (2018), *Sotsial'ni instytuty v transformatsii derzhavnoi systemy upravlinnia okhoronoiu zdorov'ia* [Social institutions in the transformation of the state health care management system], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.
9. Sazonetz, O. and Gankina, M. (2017), "The ways of implementation of socio-communicative functions of the enterprises of international tourism in practice", *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 11, pp. 38-42.
10. Zyma, I.Ya. and Obukhovska L.I. (2020), *Mekhanizmy zabezpechennia diialnosti komunalnykh pidpriemstv – zakladiv okhorony zdorovia v umovakh detsentralizatsii* [Mechanisms for ensuring the activities of public utilities - health care facilities in a decentralized environment], Volynski oberehy, Rivne, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 08.03.2024 р.